

Pregledni rad

UDK 81:34

Marijana JAVORNIK-ČUBRIĆ (Zagreb)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

marijana.javornik@pravo.hr

ŠTO JE PРАВNA LINGVISTIKA

Pravni jezik je izazivao interes tisućama godina. Pravo je usko povezano s jezikom i, u tom smislu, pravni jezik postoji toliko dugo koliko i zakoni koji su njim uređeni. Međutim, kao znanstvena disciplina, pravna lingvistika se razvila početkom 20. stoljeća, sve više dobivajući popularnost u posljednjih dvadeset godina. Ona istražuje razvoj, obilježja i uporabu pravnog jezika. Kako se pravni jezik razlikuje od svakodnevnog jezika u smislu terminologije, središnje mjesto u pravnoj lingvistici zauzima leksikologija, pa je zbog toga potrebno sastaviti pravne leksikone i rječnike. Uslijed važnosti prava u svakodnevnom životu, razvoj pravne lingvistike postaje podjednako važan.

Ključne riječi: *jezik, pravo, pravna lingvistika, leksikologija, terminologija*

1. Uvod

Jezik i pravo oduvijek su usko povezani i ta je veza naglašenija nego kad govorimo o bilo kojoj drugoj profesiji. Tiersma tako započinje svoju utjecajnu knjigu *Legal Language* tvrdnjom: „Our law is a law of words. Although there are several major sources of law in the Anglo-American tradition, all consist of words“¹ (Tiersma 1999: 1), te naglašava da je malo profesija koje se toliko bave jezikom kao pravo (Isto: 24). Gibbons istu postavku efektno sažima tvrdnjom „law is language“. Pravo nije samo jezik, jer je ono društvena institucija koja se manifestira i na nejezične načine, no ono je i istinski jezična institucija (Gibbons 1999: 156). U knjizi *Forensic Linguistics* isti autor elaborira odnos prava i jezika, pojašnjavajući tvrdnju da je pravo jezična institucija: „The law is an overwhelmingly linguistic institution. Laws are coded in language and the concepts that are used to construct the law are accessible only through lan-

¹ „Naše pravo je pravo riječi. Iako postoje mnogi važni izvori prava u angloameričkoj tradiciji, svi se oni sastoje od riječi“ (prijevod M. J. Č.).

guage“² (Gibbons 2003: 1). Jezično ustrojstvo prava tako se manifestira kroz specifične leksičke, sintaktičke i tekstne oblike, probleme (ne)razumijevanja i (ne)mogućnosti participacije u pravnoj komunikaciji, te poteškoće u pristupu drugim pravnim sustavima i kulturama (Bukovčan 2009: 19). To znači da se neraskidiva veza između jezika i prava mora pojasniti analizom pojma „jezika prava“, definirajući taj pojam i naglašavajući njegove osnovne značajke.

2. Jezik prava

Prema Viskoviću, jezik prava podrazumijeva jezični podsistem koji upotrebljavaju osobe nadležne da izriču pravne norme, opće i pojedinačne, zatim pravnici u njihovom praktičnom i znanstvenom radu te svi oni koji obavljaju jezične radnje ponavljajući načine izražavanja normotvoraca i pravnika (Visković 1989: 16). Jezik prava naziva podsistemom općeg jezika, jer se on ne može promatrati kao zaseban jezik, no taj je jezični podsistem ujedno i specijalni i tehnički sociolekt koji se po mnogim osobinama razlikuje od standardnog općeg jezika. U jeziku prava Visković naglašava četiri sloja izraza i značenja u usporedbi s općim jezikom: prvi sloj čine neizmijenjeni elementi općeg jezika jednog društva, drugi sloj čine izmijenjeni elementi općeg jezika, treći sloj stručni pravni izrazi i značenja (pravni termini) koje pravnici proizvode i definiraju radi nekih funkcija u pravnoj komunikaciji, a četvrti sloj nepravnički stručni termini (politički, ekonomski, urbanistički, medicinski i drugi tehnički termini i značenja koja pravni sustav prihvaća). Drugi i treći sloj naziva pravničkim jezikom koji je jezgra pravnog diskursa i glavni nositelj značenja i funkcija pravnog poretka, pa je stoga opravdano privilegirani predmet lingvističkih ispitivanja prava (usp. Visković 1989: 25–31).

Jasno je da se jezik prava prvenstveno temelji na općem jeziku, no zbog svojih specifičnih obilježja jezik prava je najčešće teško razumljiv većini ljudi. Iako jezik prava koristi brojne riječi općeg jezika, te se riječi mogu koristiti u uobičajenom značenju, mogu poprimiti specifična značenja, a ponekad je moguće da ta značenja variraju ovisno i o grani prava. Razumijevanje višeznačnosti izraza stoga je ključno za razumijevanje jezika prava. Osim općih riječi, jezik prava uključuje i stručni vokabular koji se ne koristi u općem jeziku ni u bilo kojem drugom kontekstu. Između ostalog, jezik prava iznimno je složena podvrsta jezika struke jer u sebi uključuje brojne daljnje podvrste s obzirom na to da svaka pravna disciplina koristi svoju stručnu terminologiju i karakterizira je drukčija upotreba jezika. Zbog toga se može govoriti

² „Pravo je nadasve jezična institucija. Zakoni su kodirani u jeziku, a pojmovi koji se rabe kako bi tvorili pravo dostupni su samo putem jezika“ (prijevod M. J. Č.).

ne samo o jeziku prava, nego o jezicima prava – jeziku kaznenog prava, obiteljskog prava, prava društava, ustavnog prava, upravnog prava, europskog prava, trgovačkog prava i tako dalje. Tako je, na primjer, jezik rimskog prava nužno formalniji, arhaičniji i koristi znatno veći broj latinskih izraza; jezik europskog prava obilježen je neologizmima, dok jezik kaznenog prava koristi jezične formule, brojna ponavljanja i češće koristi imperativ.

Isto tako valja imati na umu da se pravo razlikuje od zemlje do zemlje i da su propisi i zakoni različitih zemalja znatno razlikuju. Prije svega nužno je razlikovati moderne pravne sustave. Na Zapadu osnovna je podjela na sustave takozvanog općeg ili anglosaksonskog prava (*common law systems*) i sustav kontinentalnog prava (*civil law systems*). Zbog nepodudarnosti pravnih sustava i njihovih bitnih različitosti uzrokovanih prvenstveno njihovim različitim povijesnim razvojem, često ne postoje jezične istoznačnice, što prevođenje jezika prava čini iznimno teškim i zahtjevnim zadatkom. O sustavu općeg prava i o povijesnom razvoju općeg prava raspravljat će se u nastavku u svjetlu njihove važnosti za razvoj engleskog jezika prava. Važno je spomenuti i pravnu stečevinu Europske unije (*acquis communautaire*) kao skup prava i obveza EU. Ono što je svim pravnim sustavima zajedničko su opća obilježja jezika kojim su propisi i zakoni izraženi.

3. Pravna lingvistika

Pravna lingvistika smatra se novijom disciplinom, no jezik prava pobuđuje zanimanje već tisućama godina. Kako je pravo nužno vezano uz jezik, jezik prava postoji onoliko dugo koliko i pravo samo. U nekim kontekstima jezični aspekt prava je dominantan, kao na primjer u pravnom prevođenju, pravnoj leksikografiji i pravnoj retorici. Mattila tako navodi da je prvi pravni tekst koji je preveden s jednog jezika na drugi, a koji je opstao do današnjeg dana, mirovni sporazum između Egipćana i Hitita iz 1271. godine prije Krista. Naravno, uslijedili su nebrojeni prijevodi, a slavni je primjer *Corpus iuris civilis* koji je prvo preveden s grčkog, a kasnije na brojne druge jezike. Prvi dvojezični pravni leksikoni sastavljeni su u Bizantu, a postali su nužni u doba kada je grčki jezik počeo zauzimati mjesto latinskog u pravnim poslovima, pa je zbog toga sve manje bizantskih pravnika poznavalo latinski. Pravna retorika bila je znanost već u antička vremena. Prvu retoričku raspravu napisao je Koraks iz Sirakuze u 5. stoljeću prije Krista, a bavila se teorijom pravne retorike (Mattila 2006: 6–7).

Moderna lingvistika kao znanstvena disciplina razvila se početkom 20. stoljeća. Ipak, pravna lingvistika razvija se tek u posljednjih dvadesetak godina. Važno je uočiti da se ova grana izučavanja jezika prava ne naziva

uvijek pravnom lingvistikom. Mattila i drugi autori³ navode da je termin prvi upotrijebio francuski pravnik François Géný 1921. godine u trećem poglavlju knjige *Science et technique en droit privé positif* (Znanost i tehnika u pozitivnom privatnom pravu) naslovljenom *Observations générales, tendant à préparer l'élaboration de la linguistique juridique* (Opća opažanja u svrhu razrade pravne lingvistike), te da stoga izraz pravna lingvistika dolazi iz francuskog (Mattila 2006: 8). Slični se nazivi discipline koriste u Rusiji (*pravovaya lingvistika*), Njemačkoj (*Rechtlinguistik*) i Italiji (*linguistica giuridica*), no u zemljama engleskog govornog područja mnogo se češće govori o izučavanju jezika i prava (*Law and Language studies*) nego što se rabi termin pravna lingvistika (Galdia 2009: 65–66).

Prema Mattilinoj definiciji, moderna pravna lingvistika izučava razvoj, značajke i korištenje jezika prava. Istraživanja unutar ove discipline bave se vokabularom, sintaksom i semantikom. Općenito se smatra da leksikologija zauzima središnje mjesto u pravnoj lingvistici, jer je razvidno da se jezik prava razlikuje od općeg jezika prvenstveno po terminologiji. Jedna od najvažnijih primjena leksikologije je leksikografija, to jest izrada pravnih leksikona i rječnika. Na razini sintakse pravna lingvistika izučava dužinu rečenica i čestotnost zavisnih rečenica. U pravnolingvističkom istraživanju neophodno je također baviti se povijesnom i sociološkom analizom. Tako su česti predmeti izučavanja mijene jezika prava kroz povijest, posuđenice u jeziku prava, korištenje jezika prava u raznim pravnim područjima i korištenje jezika prava u općem jeziku (Mattila 2006: 11–13). Drugim riječima, nije dovoljno podučavati i izučavati samo stručne izraze, već i njihovo podrijetlo, načine na koji su se mijenjali i prilagođavali povijesnim situacijama i kako se danas koriste na različite načine.

Kako bi definirao pravnu lingvistiku, Galdia se pozabavio odgovorima na pitanje što ona nije. Tako navodi da pravna lingvistika nije filologija koja se bavi rekonstrukcijom i očuvanjem pisanih tekstova kao ljudskih kulturnih postignuća. Shodno tome, filologija igra ulogu u pokušajima da se rekonstruiraju povijesni pravni tekstovi i ponudi prikladno tumačenje povijesnih vrela, kao što su vrela klasičnog rimskog prava, no za razliku od pravne lingvistike, filologija se usredotočuje na isključivo jezične aspekte pravnih tekstova i ne proučava ih kroz prizmu pravne znanosti. Pravna lingvistika nije filozofija prava, iako se bavi mnogim filozofskim pitanjima. Pravna filozofija bavi se filozofskim pitanjima u pravu na drugačiji način, postavljajući temeljna pitanja o značenju bitnih koncepata i razmatrajući predmet prava s filozofskog

³ Npr. Galdia (2009: 65) spominje isti izvor i dodaje da je o tome pisao Cornu u knjizi naslovljenoj *Linguistique juridique*.

stajališta ne zadubljujući se u jezična pitanja. Pravna lingvistika isto tako nije sociologija prava koja se bavi socijalnom stvarnošću u kojoj pravo nastaje i u kojoj se primjenjuje. Iako i osobe koje izučavaju suodnos jezika i prava zanima socijalna stvarnost u kojoj se pravo primjenjuje, to se zanimanje prvenstveno odnosi na jezične aspekte prava. Naposljetku, pravna lingvistika nije pravo niti ga ikada može zamijeniti. Pravo se naravno temelji na jeziku, kao što je već ranije napominjano, no pravna lingvistika izučava način na koji pravnici koriste jezik i kako se jezik prava mijenjao i prilagođavao tijekom vremena. Galdia zaključuje da je pravna lingvistika disciplina koja se bavi najosnovnijim jezičnim pojavama i operacijama u pravu, te koja pristupa pravu kao jezičnom fenomenu na temelju uvjerenja da jezik tvori pravo (usp. Galdia 2009: 78–84).

Koncizna definicija pravne lingvistike može se pronaći i u novijoj hrvatskoj pravnolingvističkoj literaturi; D. Bukovčan je tako definira kao granu lingvistike koja istražuje posebne odnose jezika i prava u konkretnom društvenom i pravnom kontekstu i koja pronalazi svoja ishodišna razmatranja jezika prava u pojmovima koje nazivamo pravna norma i primjena pravnih normi (Bukovčan 2009: 23).

4. Pravna lingvistika i pravna znanost

Općenito govoreći, pravna znanost bavi se apstraktnim pojmovima koji se označavaju pravnim terminima, te sistematizira pravni poredak na temelju pravnih pojmova. Pojam je apstraktna slika koju ljudski um stvara na temelju značajki koje su svojstvene nekoj stvari; termin je verbalno izražavanje pojma koji spada u konceptualni sustav jezika struke (Mattila 2006: 108). Termini koje rabi pravna znanost označavaju pojmove koji su temelj pravne znanosti i koji se unutar nje proučavaju. Nasuprot tome, pravna lingvistika prvenstveno istražuje termine i mora se oslanjati na pravnu znanost u svrhu spoznavanja značenja pravnih termina. Nemoguće je baviti se pravnom lingvistikom bez poznavanja osnova teorije prava, sociologije prava i opće povijesti prava. Isto tako, tek izučavanjem komparativnog prava mogu se razumjeti međudjelovanja između različitih jezika koji se koriste u pravne svrhe (Mattila 2006: 15).

Odnos između pravne lingvistike i pravne znanosti ipak je recipročan; valja naglasiti i da pravna lingvistika može koristiti pravnoj znanosti. Način korištenja jezika prava zanimljiv je sa stajališta teorije prava i sociologije prava, a izučavanje utjecaja stranih jezika na jezik prava određene zemlje može rasvijetliti i strane utjecaje na pravo te zemlje.

5. Komparativna pravna lingvistika

Istraživanja u pravnoj lingvistici često se temelje na jednom jeziku, no cilj istraživanja isto tako može biti usporedba razvoja, strukture i vokabulara dva ili više jezika. Tako je moguće izučavati kako su različiti jezici pravne struke utjecali jedan na drugi, što uključuje proučavanje utjecaja drugih jezika (latinskog ili francuskog, na primjer) na razvoj engleskog jezika prava. U takvim vrstama istraživanja nužno je poznavati temelje komparativnog prava. Tek kada se razumiju čimbenici koji su utjecali na razvoj sustava pojmova koje označavamo pravnim terminima možemo razumjeti i značajke pravne terminologije. Naravno, posebna pažnja unutar ove discipline posvećuje se pravnom prevođenju. Prevoditelj treba informacije o karakteristikama jezika prava s općeg stajališta, kao i povijesni razvoj jezika s kojeg prevodi i na koji prevodi (usp. Mattila 2006: 16–20). Iako se nacionalni pravni sustavi stalno razvijaju, njih zamjenjuju pravila nadnacionalnih sustava kakav je primjerice Europska unija. Zbog toga će komparativna pravna lingvistika morati razviti pravni jezik koji će se koristiti u formiranju globalnog prava. To se ponajviše odnosi na adaptaciju engleskog jezika prava kao jednog od dominantnih jezika međunarodnog prava danas (Galdia 2009: 274–275).

6. Zaključna razmatranja

Jezik prava izuzetno je kompleksan i ponekad teško razumljiv, no njegovu razumijevanje nužno ne samo za pravnike, nego za sve, jer zakoni reguliraju sve aspekte života. Jezik prava, a posebice engleski jezik pravne struke u posljednje vrijeme doživljava značajne promjene uzrokovane razvojem novih pravnih i lingvističkih disciplina, ali i brojnim društvenim promjenama koje na njega utječu. Iako se jezik prava stalno mijenja i u sadašnjosti i važno je pratiti te promjene, isto je tako važno rasvijetliti kako se taj jezik razvijao tijekom vremena, te kako su drugi jezici utjecali (i dalje utječu) na njegov razvoj. Zbog toga je razvidno da će pravna lingvistika, a posebice komparativna pravna lingvistika sve više dobivati na značaju.

Literatura

- Bukovčan, Dragica, *Od teorije do prakse u jeziku struke*, Školska knjiga, Zagreb, 2009.
- Day J., Krois-Linder A., Translegal, *International Legal English. Teacher's Book*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

- Dudley-Evans, Tony; St. John, Maggie, *Developments in English for specific purposes. A multi-disciplinary approach*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Galdia, Marcus, *Legal Linguistics*, Peter Lang, Frankfurt, 2009.
- Gibbons, John, Language and the Law, *Annual Review of Applied Linguistics*, Vol. 19, 1999, pp. 156–173.
- Gibbons, John, *Forensic Linguistics. An Introduction to Language in the Justice System*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003.
- Goddard, Christopher, Legal Linguists: As (In)substantial as Ghosts and True Love? In Gotti, M. ed. *Researching Language and the Law*, Peter Lang, Bern, 2010.
- Gubby, Helen, *English legal terminology. Legal concepts in language*, Boom Juridische uitgevers, Den Haag, 2004.
- Haigh, Rupert, *Legal English*, Routledge Cavendish, London; New York, 2009.
- Mattila, Heikki, *Comparative Legal Linguistics*, Antony Rowe Ltd., Wiltshire, 2006.
- Melinkoff, David, *The Language of the Law*, Little, Brown and Co., Boston & Toronto, 1963.
- Tiersma, Peter, *Legal Language*, The University of Chicago Press, Chicago, 1999.
- Visković, Nikola, *Jezik prava*, Naprijed, Zagreb, 1989.
- Wagner, Anne, Origins and Use of English Legal Terms through History, *LSP & Professional Communication*. 3/2, 2003.
- Williams, Christopher, *Tradition and Change in Legal English*, Peter Lang, Bern & Berlin, 2005.

WHAT IS LEGAL LINGUISTICS

Legal language has aroused interest for thousands of years. Law is closely linked to language and, in this regard, legal language has existed as long as the law. However, as a scientific discipline, legal linguistics has developed in early 20th century, increasingly gaining in popularity in the past twenty years. It examines the development, characteristics, and usage of legal language. A central position in legal linguistics is occupied by lexicology, as it is evident that legal language differs from everyday language in terms of terminology, which is why it is necessary to compile legal lexicons and dictionaries. Due to importance of the laws in everyday life, legal linguistics is increasingly important as well.

Key words: *language, law, legal linguistics, lexicology, terminology*